

Candel, a l'esquerra de tot, a Barcelona l'Onze de Setembre del 1977, amb Jordi Pujol i Josep Benet, entre d'altres personalitats, com Pere Portabella i López Raimundo. A la dreta, exercint el vot en les primeres eleccions / EUROPA PRESS / ARXIU

ta, entendrem el gran encert del títol del llibre, extret d'un dels paràgrafs dels seus quaderns: “*Por espíritu de justicia, y agudizando, pienso en los otros y en el gran dolor del mundo. No tenemos derecho a estar alegres.*” Perquè ell, que era sens dubte dostoiévskià per la seva proximitat i estimació pels *humiliats i els ofesos* –“*Los sojuzgados y humillados no hemos de caer nunca, cuando las cosas se arreglen, en las atrocidades de los dominadores*”–, se sentí, al mateix temps, molt proper a l'existencialisme europeu del seu temps, sobretot el camusià.

La lectura de *La pesta*, d'Albert Camus, que caigué a les seves mans quan estava a punt de fer trenta anys, no podia ser més oportuna ni encaixar millor amb el seu temperament, personal i literari: “*Hacia tiempo que no leía nada, aparte de bueno, tan impresionante.*” Ja que, des de ben jove, per a ell la vida no només era absurda, sinó que era trista, sense sentit, lletja, fins i tot: “*Que vida más perra!*...” I amb el pas dels anys, aquesta tendència no s'apaivagà, sinó que s'anà acreixent. L'octubre del 1946 anota “*La vida debe afrontarse por el lado que se presenta.*» *Hace tiempo que hice de esta máxima mi lema*”, el novembre del 1973, escriurà: “*Dejar pasar el tiempo, esperar sin esperanza, o mejor aún, esperar sin esperar [...] parece mi lema y mi actitud ahora.*”

Segurament serà aquest component de caràcter reflexiu, que ocupa un lloc gens negligible en el volum, el que més sorprendrà els seus lectors habituals. Reflexions en les quals la idea de la mort –i, per tant, el

sentit (o la manca de sentit) de la vida– hi té una presència preponderant, quasi obsessiva. Amb els pensaments sobre la mort li succeeix el mateix que amb els religiosos, amb els quals estan íntimament relacionats: per més que *voldria* defugir-los, *no pot* fer-ho. Tot i que probablement no ens hauria de sobtar gaire, o només d'entrada: què pot ser més lògic, per a un escriptor com ell,

És una tasca diarística colossal, hercúlia

per a qui la vida –la vida mateixa, *qualsevol* vida, *totes* les vides, fins i tot les més modestes, aquelles que la majoria d'criptors consideren que no són (ni poden ser) matèria literària– constitueix el factor essencial, que obsessionar-se en la seva desaparició?

Però, per fortuna, no són aquestes les seves úniques preocupacions, sinó que la lectura dels seus diaris palesa que, com a Terenci, res (o quasi res) que sigui humà no li és aliè. La llista seria inacabable, ja que a banda de narrativa ens parla de teatre, d'art, de cinema i, en general, de la societat del seu temps, però convé destacar l'interès especial que sent per anotar tots els actes i ac-

tivitats antifranquistes dels quals té coneixement, amb una constància i una dedicació admirables.

Fins a un tal extrem, que no resulta gens agosarat indicar que aquells que tinguin interès a estudiar els moviments d'oposició a la dictadura del seu temps no podran, a partir d'ara, deixar de tenir en compte, també, aquestes notes seves, ja que la seva tendència –gairebé en podríem dir *fixació*– pels detalls, per la transcripció notarial, les converteix en una exhaustiva font d'informació. I no tan sols pel que fa a l'oposició popular, obrera, menestral, d'extraradi, de supervivència quotidiana, que era la que vivia cada dia, sinó la que provenia d'altres ambients, burgesos, principalment.

Una raó més que, afegida a les que ja he anat comentant, permet afirmar la vàlua d'uns diaris molt més rics –i, sobretot, molt més plurals– que no podríem imaginar. És molt possible que la majoria dels lectors, en saber que s'han publicat o en veure'ls damunt de la taula de novetats de la llibreria, pensin que tindran un interès limitat, que s'adrecen especialment als admiradors de la literatura candeliana i, per extensió, als de l'art novel·lesc, però, benauradament, s'equivocaran: si en alguna cosa destaca *El gran dolor del mundo* és en el fet que és un llibre per a tots els lectors, per a tots els públics.

I és per això, precisament, per la seva pluralitat (i per la seva extensió) que convé llegir-lo amb calma, a petites dosis, per poder-lo pair i assaborir en condicions òptimes, no pas tot seguit, ja que potser en faríem un gra massa i no seríem capaços d'assimilar-lo en condicions. Capbussem-nos-hi doncs, a poc a poc (i amb bona lletra) com si fos un camí de muntanya al qual convé destinar diverses jornades, si volem gaudir de la grandiositat i de la complexitat del paisatge.

Aquest primer volum dels seus diaris ens mostra –per dir-ho amb major precisió, ens mostra, *també*– l'altra cara de l'autor d'*Els altres catalans*; aquella cara (més exactament, aquelles cares, car són múltiples) oculta i desconeguda del Francisco Candel persona que l'ombra allargada de l'escriptor desfigurava.

Una altra cara que ens demostra, una vegada més, el que ja sabíem (o hauríem de saber): que per conèixer de primera mà la història, la configuració i la realitat d'un temps i d'un país, res millor que deixar-nos guiar per la mirada curiosa i privilegiada dels més grans observadors de tots els temps i totes les èpoques: els escriptors –i, encara més, els narradors– de raça. *

C
Candel era sens dubte dostoiévskià, per la seva proximitat i estimació pels humiliats i els ofesos, i se sentí molt proper a l'existencialisme europeu del seu temps, sobretot el camusià

Libres